

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 2.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.4>

УДК 338.439.52-047.36(4-01)(477)

M. I. Ibatulin,

д. е. н., професор, Національний університет біоресурсів і природокористування

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8765-6261>

N. V. Trusova,

д. е. н., професор, Таврійський державний агротехнологічний університет імені

Дмитра Моторного,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9773-4534>

O. V. Hryvkivska,

д. е. н., професор, Національний університет харчових технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-5914>

МОНІТОРИНГ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

M. Ibatulin,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Bioresources and
Nature Management*

N. Trusova,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Dmytro Motorny Tavri State Agro-
Technological University*

O. Hryvkivska,

Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Food Technologies

FOOD MARKET MONITORING: EUROPEAN EXPERIENCE AND CHALLENGES FOR UKRAINE.

Головним завданням державної системи моніторингу агропродовольчого ринку є створення та підтримка функціонування інформаційно-аналітичної системи аграрного сектору економіки для забезпечення оперативного прийняття непередбачених кризових ситуацій на відповідних агропродовольчих ринках; виявлення вигідних ринків збуту та сприяння прогнозованості розвитку бізнесу; оперативне і безкоштовне розповсюдження інформації про ціни та ринкові тенденції серед широкого кола споживачів, однак Законі України «Про захист прав споживачів».

Вважаємо, що на сьогодні назріла необхідність у створенні системи державного моніторингу агропродовольчого ринку та розробці релевантної, узгодженої інформаційно-аналітичної системи для забезпечення оперативного прийняття управлінських рішень суб'єктами ринку, зокрема, з питань вжиття органами виконавчої влади заходів для раціонального поєднання саморегуляторних процесів та державного економічного регулювання, створення умов для вільного доступу всіх учасників до необхідної інформації.

Для держави наявність оперативної та достовірної інформації щодо поточної та прогнозованої цінової ситуації на місцевих, регіональних та загальнодержавному агропродовольчому ринку сприятиме прийняттю своєчасних та обґрунтованих урядових рішень щодо регулювання ринків та державної підтримки товаровиробників. підвищенню дієвості державної політики щодо запобігання виникнення непередбачених кризових ситуацій на окремих ринках, досягненню паритетності в результаті виявлення внутрішніх цінових диспропорцій, зменшенню вразливості економіки від «цінових шоків», зниженню рівня розбіжностей цін у межах регіону, скорочення проявів локального монополізму.

Вважаємо, що існує необхідність в створенні системи моніторингу цін виробників сільськогосподарської продукції, цін на промислові товари, придбані сільськогосподарськими організаціями, цін у переробній сфері, тарифів у розподільчій інфраструктурі, а також споживчих цін на продовольчі товари, що дозволить виявити ступінь впливу окремих учасників ринку ланцюга поставок на

рівень і динаміку цін кінцевої продукції. В умовах мінливості рівня цін та їх співвідношення достовірність і порівнянність використовуваної цінової інформації має визначальне значення для аналізу ситуації, виявлення довгострокових тенденцій і їх векторів для організації регулювання економічними процесами на всіх рівнях управління.

The main task of the state monitoring system of the agro-food market is to create and support the functioning of the information and analytical system of the agrarian sector of the economy to ensure the prompt acceptance of unforeseen crisis situations in the relevant agro-food markets; identification of profitable sales markets and promotion of predictability of business development; prompt and free distribution of information about prices and market trends among a wide range of consumers, however, the Law of Ukraine "On the Protection of Consumer Rights".

We believe that today the need to create a system of state monitoring of the agro-food market and to develop a relevant, coordinated information and analytical system to ensure prompt management decision-making by market subjects, in particular, regarding the implementation of measures by executive authorities for a rational combination of self-regulatory processes and state economic regulation, creating conditions for free access of all participants to the necessary information.

For the state, the availability of operational and reliable information on the current and forecast price situation on the local, regional and national agro-food market will contribute to the adoption of timely and well-founded government decisions regarding the regulation of markets and state support of commodity producers. increasing the effectiveness of state policy in preventing the occurrence of unforeseen crisis situations in individual markets, achieving parity as a result of identifying internal price disparities, reducing the vulnerability of the economy to "price shocks", reducing the level of price discrepancies within the region, reducing manifestations of local monopolies.

We believe that there is a need to create a system for monitoring prices of producers of agricultural products, prices for industrial goods purchased by

agricultural organizations, prices in the processing sector, tariffs in the distribution infrastructure, as well as consumer prices for food products, which will allow us to reveal the degree of influence of individual market participants in the chain supplies on the level and dynamics of prices of final products. Under the conditions of the variability of the price level and their relationship, the reliability and comparability of the used price information is of decisive importance for analyzing the situation, identifying long-term trends and their vectors for organizing the regulation of economic processes at all levels of management.

Ключові слова: *моніторинг, продовольчий ринок, попит, пропозиція, ціна.*

Keywords: *monitoring, food market, demand, supply, price.*

Постановка проблеми. Сучасний стан агропродовольчої галузі показує, що з кожним роком проблема продовольчого забезпечення населення продуктами харчування стає найважливішим завданням. Вирішення питання залежить не лише від виробничих можливостей та біокліматичних умов функціонування агропромислового комплексу, але також і від організації та розвитку продовольчого ринку регіону.

Безперебійне продовольче забезпечення населення є найважливішим її обов'язком. У нашій країні дана проблема найбільш актуальна через те, що в агропромисловому комплексі відбулося різке зниження його продуктивності у процесі трансформаційних процесів.

Найважливішим завданням розвитку ринку продовольства є забезпечення збалансованого розвитку його структурних елементів. Так, без розвитку транспортної та складської інфраструктури нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції призведе до зростання втрат продукції та її споживчих властивостей, а зростання виробничих потужностей харчової та переробної промисловості без зростання виробництва сировини може призвести до їх недозавантаження та зростання собівартості продовольчих товарів.

Головним завданням державної системи моніторингу агропродовольчого

ринку є створення та підтримка функціонування інформаційно-аналітичної системи аграрного сектору економіки для забезпечення оперативного прийняття непередбачених кризових ситуацій на відповідних агропродовольчих ринках; виявлення вигідних ринків збуту та сприяння прогнозованості розвитку бізнесу; оперативне і безкоштовне розповсюдження інформації про ціни та ринкові тенденції серед широкого кола споживачів, однак Законі України «Про захист прав споживачів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження фундаментальних положень функціонування продовольчого ринку зробили відомі вітчизняні вчені: В. Я. Амбросов, П. І. Гайдуцький, В. П. Галушко, Ю. Я. Лузан, Ю. О. Лупенко, П. М. Макаренко, М. Й. Малік, Л. Ю. Мельник, В. Я. Месель-Веселяк, Т. І. Олійник, О. Г. Шпикуляк, О. М. Шпичак, І. Б. Яців. Проте, незважаючи на високий теоретико-методологічний та практичний рівні досліджень, проблема формування системи моніторингу ринку продовольства залишилося поза їх увагою.

Постановка завдання. На основі узагальнення результатів дослідження науковців запропонувати практичні рекомендації щодо функціонування системи моніторингу продовольчого ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою обґрунтування заходів щодо створення державного моніторингу агропродовольчого ринку узагальнимо досвід специфіки його функціонування в провідних країнах світу, зокрема Франції. Основними причинами її створення стали наступні чинники: низький рівень цін для виробників продукції, економічно необґрунтована маржа між закупівельними і роздрібними цінами, що посилює потребу в прозорій та достовірній кон'юнктурній інформації. Спеціальний Декрет, виданий в 1953 р., зобов'язав учасників ринку надавати інформацію про ціни і обсяги реалізованої ними продукції спеціально уповноваженим на це особам – ринковим репортерам.

Всього в Службі працює 150 чоловік, із них 130 чоловік працюють безпосередньо на ринках. На всіх 24 крупних ринках Франції знаходяться бюро репортерів. Вони щодня інтерв'юють продавців на ринках. Опитування торговців,

які працюють поза ринком, проводиться факсом, по телефону або в особистій бесіді. Збираються ціни також і в місцях збору і транспортування крупних партій продукції. Репортер повинен володіти такими професійними якостями, як уміння спілкуватися з людьми, відмінне знання продукту (стандарти, якість, сорти і т.п.), що анкетується, знання економіки і кон'юнктури ринку, забезпечувати конфіденційність інформації. Всі репортери спеціалізуються на одній групі продукції, проходять тривале навчання [1].

Спеціальні агенти Служби ринкових новин аналізують конкретні види продукції на національному рівні, вони є компетентними експертами в своїй області. Щонеділі Службою федерального рівня випускаються бюлетені, які характеризують ринкову ситуацію по основних видах продукції в країні, які містяться дані про ціни і обсяги поставок продукції на найбільших ринках, короткі коментарі, прогнози і т.

Зазначимо, що ціни репортами подаються у розрізі 3 видів – мінімальна, максимальна і ціна найбільшого обсягу продажів. З метою точної характеристики продукції, що підлягає продажу, використовують наступні показники: категорія, калібр, походження, спосіб транспортування, спосіб зберігання, якість, специфікація, одиниця продажу. Зібрана інформація обробляється і поширюється по телефону, через факс, на паперових носіях по підписці, через засоби масової інформації, а також в телекомунікаційну систему Мінітель. Ця система поширена по всій території Франції і нагадує собою систему Інтернет. Вона проста в користуванні і дає повну інформацію по кожному продукту на національному ринку і ринку Європейського співтовариства. Вона є синтезом зібраної інформації по ринках, містить котирування продуктів, короткі коментарі, що точно описують ситуацію на ринку в даний момент. База даних містить всю інформацію, зібрану на ринках за 5 років.

Найбільшим ринком Франції, на якому проводиться збір інформації, є Ранжис. Цей ринок є універсальним, на ньому реалізуються як овочі і фрукти, також птиця, м'ясо (туші, напівтуші) та ін. Опитування торговців проводиться вранці. Після узагальнення репортером одержаної інформації після обіду

проводиться зустріч із спеціальною комісією, що складається з представників продавців і покупців. Під час зустрічі узгоджується остаточний рівень цін, який відображається в ринковому звіті. Необхідність подібної процедури, на думку французьких фахівців, пов'язана з тим, що репортер не опитує всіх ринкових торговців (фруктами і овочами торгують близько 200 чоловік, номенклатура продукції дуже велика). Тому саме в результаті обговорення можна одержати об'єктивну ринкову ситуацію. Після цієї зустрічі готується заключний звіт, дані звіту заносяться в комп'ютерну базу даних і в систему Мінітель. Публікується щотижневий інформаційний збірник (в основному, для Міністерства сільського господарства), щомісячний збірник з коротким оглядом ринку (короткий аналіз і тенденції цін), випускається також і річний збірник. Всього в офісі працює 17 чоловік, 12 з яких – репортери (5 – по фруктах і овочах, 1 – по морських продуктах, 3 – по м'ясу і птиці, 3 – по молочних продуктах, яйцях і сирах). На інших ринків (зокрема з продажу живої худоби) інформація збирається і поширюється за цим же підходом [2].

В Україні подібної системи моніторингу агропродовольчого ринку не створено, формування інформаційного масиву даних здійснюється на основі використання різних джерел, значення показників яких є суперечливими і носять суб'єктивний характер. Вважаємо, що на сьогодні нарізла необхідність у створенні системи державного моніторингу агропродовольчого ринку та розробці релевантної, узгодженої інформаційно-аналітичної системи для забезпечення оперативного прийняття управлінських рішень суб'єктами ринку, зокрема, з питань вжиття органами виконавчої влади заходів для раціонального поєднання саморегуляторних процесів та державного економічного регулювання, створення умов для вільного доступу всіх учасників до необхідної інформації.

Об'єктами моніторингу повинні стати: ціни на сільгосппродукцію та продовольство в розрізі видів продукції та регіонів України; споживчі ціни на основні види продовольства; ціни у ланцюгу просування товарів від виробника до споживача (наприклад, зерно – борошно – хліб) в розрізі видів продукції та регіонів України (зокрема, ціни у ланцюгу «товаровиробник – переробник –

розподільча інфраструктура – оптова торгівля – роздрібна торгівля»); ціни на матеріально-технічні ресурси (техніка, дизпаливо, добрива, газ, електроенергія); ціни та тарифи на пов'язані послуги (транспортні, логістичні, брокерські, складські, митні, банківські, фінансові, страхові, включаючи державні адміністративні послуги на ліцензування, сертифікацію, дозволи та інші); вартості фінансових інструментів (акцій, облігацій, деривативних контрактів, послуг форфейтингу, факторингу); складські запаси та резерви; використання бюджетних коштів в розрізі державних цільових програм та бюджетів регіонів України; зовнішньоекономічної діяльності в розрізі видів продукції та послуг [3].

Концептуальна схема роботи системи державного моніторингу агропродовольчого ринку повинна виглядати наступним чином: в Секторі з питань цивільного захисту, агропромислового розвитку та економіки РДА розміщуються інтегратори моніторингу кон'юнктури цін на районному рівні, кожний із яких оснащений мобільним телефоном та комп'ютером, підключеним до електронних послуг мережі інформаційно-маркетингових центрів та мережі Інтернет.

Основним завданням інтеграторів є введення регіональної інформації про ціни на товари та послуги в ланцюгу «товаровиробник – переробник – розподільча інфраструктура – оптова торгівля – роздрібна торгівля» в електронну систему моніторингу, тим самим забезпечуючи роботу в єдиній системі обміну електронною інформацією та весь спектр електронних послуг мережі інформаційно-маркетингових центрів (зокрема, електронну звітність, електронний документообіг, електронний цифровий підпис, електронне проведення торгових операцій тощо). Крім того, інтегратори моніторингу кон'юнктури цін надають учасникам ринку повний спектр послуг інтеграторів колективного доступу (ПКД) до мережі Інтернет (зокрема, комп'ютерне відправлення електронних документів та звітності, роздруківку та ксерокопіювання електронних документів, сканування, штрих кодування, комп'ютерні об'єднані комунікації тощо).

В управліннях агропромислового розвитку облдержадміністрацій,

інтеграторами регіонального рівня повинно здійснюватися попереднє узагальнення та структуризація моніторингової інформації по агропродовольчого ринку в розрізі регіону та її введення до інформаційно-аналітичної системи. В центральному офісі інтегратором на загальнодержавному рівні системи державного моніторингу агропродовольчого ринку, його відповідними підрозділами здійснюється узагальнення інформації в прийнятих електронних форматах, аналіз та структурування результатів моніторингу згідно вимог органів державного управління, які зацікавлені в отриманні даних моніторингу аграрного ринку.

Вважаємо, що функції інтегратора на загальнодержавному рівні полягають в наступному: координація роботи інтеграторів регіонального та районного рівнів; оброблення і систематизація даних моніторингу, що надходять від інтеграторів регіонального рівня та суб'єктів моніторингу; аналіз, прогнозування цінової ситуації на загальнодержавних та регіональних агропродовольчих ринках та поширення результатів моніторингу; передача даних моніторингу органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та суб'єктам моніторингу; формування і ведення бази даних системи моніторингу цін (тарифів) на загальнодержавному рівні; технічне і технологічне забезпечення робіт із здійснення моніторингу; розроблення методичних рекомендацій з питань проведення моніторингу; забезпечення навчання спеціалістів.

Функції інтегратора на регіональному рівні: збирання, оброблення і систематизація даних моніторингу, що надходять від інтеграторів районного рівня та суб'єктів моніторингу; передача даних моніторингу інтегратору на загальнодержавному рівні; аналіз, прогнозування цінової ситуації на регіональних аграрних ринках та поширення результатів моніторингу; формування і ведення бази даних системи моніторингу цін (тарифів) на регіональному рівні; технічне і технологічне забезпечення робіт із здійснення моніторингу.

Функції інтегратора на районному рівні полягають у наступному: збирання, оброблення і систематизація даних, що надходять від суб'єктів моніторингу; передача даних моніторингу інтегратору на районному рівні; поширення

результатів моніторингу; формування і ведення бази даних на даному рівні.

Отже, організаційна структура державної системи моніторингу агропродовольчого ринку повинна включати: центральний офіс – інтегратор на загальнодержавному рівні; регіональні та обласні відділення – інтегратори на регіональному рівні; районні інтегратори моніторингу кон'юнктури цін. У свою чергу, центральний офіс повинен мати таку структуру та функціональні підрозділи: керівництво та адміністрація; відділ моніторингу цін на сільгосппродукцію та продовольство; відділ моніторингу цін та тарифів на матеріально-технічні ресурси та пов'язані послуги; відділ моніторингу, аналізу та прогнозування ринків і зовнішньоекономічної діяльності; відділ інформаційного забезпечення та електронних послуг.

Інтегратори регіонального рівня повинні мати таку структуру та функціональні сектори: сектор моніторингу кон'юнктури цін сільгосптоваровиробників та переробників; сектор моніторингу кон'юнктури цін оптової торгівлі; сектор моніторингу кон'юнктури цін роздрібною торгівлі.

Районні управління агропромислового розвитку як інтегратори збору інформації мати інтегратора моніторингу при Секторі з питань цивільного захисту, агропромислового розвитку та економіки РДА.

Вважаємо, що метою проведення моніторингу цін (тарифів) на агропродовольчих ринках є дослідження динаміки розвитку процесів формування товарної пропозиції та попиту сільськогосподарської продукції та провольства на регіональних та загальнодержавних агропродовольчих ринках, а також забезпечення органів державної влади і органів місцевого самоврядування оперативною інформацією щодо поточної та прогнозної цінової ситуації на них, виявлення внутрішніх цінових диспропорцій.

Отже, організація та проведення моніторингу цін (тарифів) на досліджуваних ринках повинна здійснюватися інтеграторами на загальнодержавному, регіональному та районному рівнях. Моніторинг цін (тарифів) повинен проводитися за первинними даними суб'єктів моніторингу, які використовуються інтеграторами у зведеному вигляді, і не є перевіркою

дотримання ними державної дисципліни цін.

Інформація для здійснення моніторингу надається суб'єктами моніторингу добровільно за письмовим або усним запитом інтеграторів електронним, телефонним, поштовим чи іншим видом зв'язку, чи/або отримується при безпосередньому відвідуванні суб'єктів моніторингу посадовими особами інтеграторів, а також шляхом виставлення товарів і послуг, з метою реалізації, в мережі інформаційно-маркетингових центрів та Інтернет [4].

Посадові особи інтеграторів забезпечують не розголошення інформації, що надається суб'єктами господарювання за їх письмовою заявою, та несуть відповідальність за порушення цієї норми згідно із законодавством України.

Проведення моніторингу цін (тарифів) на агропродовольчих ринках включає: відбір продукції (товарів, послуг) відповідно до визначеного Міністерством аграрної політики України Переліку аграрних та продовольчих ринків; відбір базових підприємств для проведення моніторингу; спостереження за цінами (тарифами) та періодичність збирання інформації для моніторингу; оброблення даних та поширення результатів моніторингу.

Список переліку видів продуктових ринків, на яких здійснюватиметься моніторинг цін (тарифів), повинен бути визначеним новоствореним Мінагрополітики. Для спостереження за цінами на відповідних аграрних ринках інтеграторами відбираються конкретні види товарів (продукції) з відповідними технічними параметрами, споживчими властивостями та якісними показниками.

Критерієм відбору товарів (продукції) для спостереження за цінами є їх частка у загальному обсязі виробництва (реалізації). У разі випуску (реалізації) декількох видів товарів (продукції), рівноцінних за обсягами виробництва (реалізації), спостереження проводиться за декількома видами. Заміна одних видів продукції (товарів) на інші, однорідні за споживчими властивостями, допускається у разі, якщо випуск відповідної продукції (товарів), за якими здійснювалось спостереження, припинено [6]. Відбір об'єктів моніторингу здійснюється інтеграторами шляхом складання переліків підприємств, ціни (тарифи) на продукцію (товари, послуги) яких підлягають моніторингу. Відібрані

об'єкти моніторингу повинні переглядатися щороку.

Моніторинг цін (тарифів) на агропродовольчих ринках проводиться з періодичністю та у визначені строки: щоденної інформації про обсяги закупівель продовольчого зерна для регіональних потреб та державних ресурсів; щоденної оперативної інформації про рівень середньозважених цін на м'ясо на продовольчих ринках; щоденної оперативної інформації про рівень цін на продукти переробки (скороченої); щотижневої оперативної інформації про рівень середньозважених закупівельних, оптово-відпускних цін на продукцію рослинництва; щотижневої оперативної інформації про рівень середньозважених закупівельних, оптово-відпускних цін на продукцію тваринництва; щотижневої оперативної інформації про рівень цін на продукти переробки (розширеної); щомісячного моніторингу про виробництво і реалізацію продукції рослинництва; щомісячного моніторингу про виробництво і реалізацію продукції тваринництва; щомісячного моніторингу про виробництво та реалізацію продукції харчової промисловості (розширеного).

Окрім цього необхідно формувати інформацію у напрямі переробників, розподільчої інфраструктури, оптової та роздрібної торгівлі.

На районному рівні на підставі первинних даних об'єктів моніторингу узагальнюється інформація щодо цін (тарифів) та обсягів реалізації (виробництва) товарів, продукції, послуг за відповідними цінами (тарифами) та надається інтеграторам на регіональному рівні.

На регіональному рівні на підставі даних, одержаних від районних інтеграторів та об'єктів моніторингу, розташованих в обласних центрах, інтеграторами узагальнюється інформація щодо цін (тарифів) та обсягів реалізації товарів, продукції, послуг за відповідними цінами (тарифами) у розрізі регіону та районів та надається інтегратору на загальнодержавному рівні.

На регіональному рівні інтеграторами готуються аналітичні матеріали щодо цінової ситуації на агропродовольчих ринках регіону, які надаються місцевим державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та поширюються через засоби масової інформації.

На загальнодержавному рівні на підставі даних, одержаних з регіонального рівня, Інтегратором узагальнюється інформація щодо цін (тарифів) та обсягів реалізації (виробництва) товарів, продукції, послуг за відповідними цінами (тарифами) по Україні та у розрізі регіонів.

На загальнодержавному рівні Інтегратором готуються аналітичні матеріали щодо цінової ситуації на відповідних ринках, які надаються центральним органам виконавчої влади і поширюються через засоби масової інформації.

Строки надання інформації для моніторингу визначаються інтеграторами та суб'єктами моніторингу відповідно до термінів періодичності.

Обмін даними моніторингу між інтеграторами та суб'єктами моніторингу здійснюється на безоплатній основі.

Аналіз цінової ситуації на внутрішньому ринку агропродовольства виявив серйозні недоліки в системі забезпечення органів влади необхідною оперативною та об'єктивною інформацією щодо цін та динаміки їх розвитку, що негативно впливає на ефективність державної політики в частині запобігання виникнення непередбачених кризових явищ в економіці держави, а також забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін [7]. Крім того, суб'єкти господарювання працюють в умовах обмеженої інформації щодо поточних і прогнозованих цін на регіональних та загальнодержавному ринках, в результаті чого не мають можливості реально оцінити кон'юнктуру ринку, що в свою чергу обмежує їх можливості щодо їх гнучкого пристосування до ринкових можливостей. До офіційної статистичної інформації суб'єкти господарювання мають обмежений доступ. Крім того, статистична звітність не має оперативного характеру та містить ряд узагальнень, що не відображає реальну динаміку зміни цін по конкретних видах товарів (продукції). Інформація комерційних структур збирається лише в окремих регіонах, представлена переважно цінами попиту і пропозиції та має високу вартість. Дані відомчих спостережень не узгоджені між собою за структурою показників та термінами подання, не мають системного характеру в періодичності збору, їх зміст не відповідає сучасним потребам державного управління.

Також є незадовільною оперативність надходження такої інформації, яка зумовлена недосконалими методами збору та відсутністю сучасних інформаційних технологій [8]. Досить обмежено вивчаються регіональні відмінності цін, їх коливання, сезонність, співвідношення цін різних товарів. Нерозв'язаними залишаються проблеми оперативного одержання в автоматизованому режимі інформації з відповідних баз даних державних органів для аналізу та прогнозування цінової ситуації на відповідних ринках.

Надання підприємствами інформації для моніторингу буде здійснюватись на добровільній, взаємовигідній основі за письмовим або усним запитом інтеграторів, чи/або при безпосередньому відвідуванні підприємств інтеграторами та розміщені їх інформації про купівлю/продаж товарів, послуг на електронних ринках мережі інформаційно-маркетингових центрів. Сучасні інформаційні технології нададуть можливість суб'єктам господарювання взаємодіяти через мережу інформаційно-маркетингових центрів з інтеграторами на районному, регіональному та загальнодержавному рівнях.

Державна система моніторингу агропродовольчого ринку повинна передбачати добровільність надання суб'єктами господарювання інформації, необхідної для здійснення моніторингу на принципах безкоштовного розповсюдження інформації про продаж товарів і послуг в мережі інформаційно-маркетингових центрів та Інтернет. Окрім цього доцільно передбачити певні мотиваційні інструменти для операторів ринку за надання інформації, наприклад, включення до програм державної підтримки, безкоштовного надання консультативної підтримки та розміщенню інформації щодо цін товарів і тарифів послуг у електронному вигляді та надаватись знеособлена інформація про поточні та прогнозовані ціни на місцевих, регіональних та загальнодержавному сільськогосподарських та продовольчих ринках, а також інша інформація про кон'юнктуру ринків, в якій вони будуть зацікавлені.

У результаті цього, суб'єкти господарювання отримують пряму економію витрат, пов'язаних із самостійним розміщенням пропозицій та попиту, збиранням цінової інформації та виставленням товарів і послуг на продаж в електронних

системах, що призведе до скорочення маркетингових витрат та проведення операцій в глобальному вимірі. Побічна економія вбачається у підвищенні прибутковості за рахунок виявлення вигідних ринків збуту та прогнозування розвитку бізнесу. Доступність до інформації буде забезпечена шляхом розповсюдження оперативних даних моніторингу через засоби масової інформації, мережу Інтернет та інші засоби.

Впровадження програмного забезпечення державної системи моніторингу надасть можливість в автоматизованому режимі отримувати інформацію з відповідних баз даних державних органів влади для аналізу та прогнозування цінової ситуації на відповідних аграрних та продовольчих ринках. Вважаємо, що створення системи моніторингу цін (тарифів) на агропродовольчому ринку підвищить дієвість державної політики в частині запобігання виникнення непередбачених кризових ситуацій, скоротить розбіжність цін у межах регіону та прояви локального монополізму, сприятиме успішному виходу на глобальні ринки та включенню економічних процесів в світові інформаційні потоки [9].

Для держави наявність оперативної та достовірної інформації щодо поточної та прогнозованої цінової ситуації на місцевих, регіональних та загальнодержавному агропродовольчому ринку сприятиме прийняттю своєчасних та обґрунтованих урядових рішень щодо регулювання ринків та державної підтримки товаровиробників. Підвищенню дієвості державної політики щодо запобігання виникнення непередбачених кризових ситуацій на окремих ринках, досягненню паритетності в результаті виявлення внутрішніх цінових диспропорцій, зменшенню вразливості економіки від «цінових шоків», зниженню рівня розбіжностей цін у межах регіону, скорочення проявів локального монополізму.

Для потенційних та кінцевих споживачів створення системи моніторингу сприятиме підвищенню інформованості споживачів за рахунок поширення результатів моніторингу через засоби масової інформації (радіо, телебачення, Інтернет тощо), підвищення прозорості дій органів виконавчої влади, зниження можливості прояву ситуації дефіциту товарів.

Строк дії державної системи моніторингу агропродовольчого ринку не обмежений, оскільки цілями запровадження системи є забезпечення органами влади регулювання цінової політики держави щодо стабільності та паритетності цін (тарифів), а також підвищення прибутковості суб'єктів господарювання. Очікувані результати від налагодження роботи державної системи моніторингу агропродовольчого ринку характеризуються наступним:

розмірами прямих надходжень до державного та місцевих бюджетів і державних цільових фондів, які в перспективі будуть збільшуватися за рахунок підвищення прибутковості товаровиробників. Очевидно, що реалізація державної системи моніторингу агропродовольчого ринку потребує додаткових фінансових витрат, які можуть здійснюватись не лише за рахунок державного бюджету, але і за рахунок міжнародної технічної допомоги та інших джерел.

кількості суб'єктів господарювання та/або фізичних осіб, на яких поширюватиметься вплив державної системи моніторингу агропродовольчого ринку на підприємства, які займають монопольне становище у виробництві (реалізації) продукції у регіоні на окремих ринках, перелік яких буде визначатись Мінагрополітики;

величиною коштів і часу, які витратимуться суб'єктами господарювання чи фізичними особами, пов'язаними з виконанням вимог державної системи моніторингу агропродовольчого ринку – не значний, проте передбачається пряма економія коштів за рахунок скорочення маркетингових витрат на самостійне збирання цінової інформації;

рівнем інформованості суб'єктів господарювання та/або фізичних осіб з основних положень державної системи моніторингу.

Крім того, до очікуваної результативності державної системи моніторингу агропродовольчого ринку слід віднести стабільність і прозорість цін виробників, оптових та роздрібних цін, досягнення паритетності цін на досліджуваних ринках, зниження необґрунтованих розбіжностей цін, підвищення прибутковості підприємств, і як наслідок збільшення надходжень до Державного бюджету України.

Висновки. Вважаємо, що важливим складовим системи державного моніторингу повинні агропродовольчі ланцюги поставок та відповідний до них комплекс індикаторів. Одним із основних показників, які доцільно використовувати є додана вартість, що дозволить враховувати реальний економічний ефект на рівні економіки вцілому та кожного їх учасника. Водночас, не вирішеним залишається питання гармонізації обліково-аналітичної системи та системи національних рахунків є прийняття управлінських і фінансових рішень макро- і мікрорівня на якісно новій інформаційній основі, що дозволить значно розширити аналітичні можливості цих систем та підвищить дієвість інструментів державного регулювання як на мікро-, так і на макрорівнях.

Існує необхідність в створенні системи моніторингу цін виробників сільськогосподарської продукції, цін на промислові товари, придбані сільськогосподарськими організаціями, цін у переробній сфері, тарифів у розподільчій інфраструктурі, а також споживчих цін на продовольчі товари, що дозволить виявити ступінь впливу окремих учасників ринку ланцюга поставок на рівень і динаміку цін кінцевої продукції. В умовах мінливості рівня цін та їх співвідношення достовірність і порівнянність використовуваної цінової інформації має визначальне значення для аналізу ситуації, виявлення довгострокових тенденцій і їх векторів для організації регулювання економічними процесами на всіх рівнях управління.

Література

1. Савчук В. К. Аналітичний моніторинг ринку. Моніторинг біржового ринку. 2014. №3. С. 10-15.
2. Жук В.М. Обліково-інформаційне забезпечення моніторингу аграрного ринку України. Економіка АПК. 2011. №8. С.53-60.
3. Нікішина О. В. Методичний підхід до цінового моніторингу товарного ринку (на прикладі ринку хлібопродуктів). Економіка харчової промисловості. 2017. Т. 9, Вип. 1. С. 10-20.
4. Ібатуллін М. І., Свиноус І. В. Організаційні підходи до формування системи

цінового моніторингу на ринку продукції свинарства. Наука й економіка. 2016. Вип. 2. С. 61-67.

5. Шатило О. А., Шатило І. Ю. Удосконалення системи моніторингу та регулювання ринку зерна регіону. Прометей. 2014. №3. С. 36-39.

6. Колісниченко І. О., Сус Л. М. Моніторинг і механізми забезпечення стабільної цінової ситуації на продовольчому ринку. Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2014. Вип. 22. С. 284-287.

7. Багорка М. О., Білоткач І. А. Моніторинг складових аграрного ринку Дніпропетровської області. Агросвіт. 2012. №7. С. 15-20.

8. Швиденко М. З. Сучасні інформаційні технології моніторингу і аналізу стану інфраструктури аграрного ринку України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181(4). С. 350-359.

9. Шпикуляк О. Г., Воскобійник Ю. П. Ціновий моніторинг у регулюванні аграрного ринку. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2009. Вип. 6(1). С. 354-363.

References

1. Savchuk, V.K. (2014), “Analytical monitoring of market”, *Monitorynh birzhovoho rynku*, vol. 3, pp. 10-15.

2. Zhuk, V.M. (2011), “Accounting and information support for monitoring the agricultural market of Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 53-60.

3. Nikishyna, O.V. (2017), “Methodical approach to price monitoring of commodity market (for example, market of bread products)”, *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 9, no. 1, pp. 10-20.

4. Ibatullin, M.I. and Svytnous, I.V. (2016), “Organisational approaches to formation of the system of price monitoring on the market of pork products”, *Nauka j ekonomika*, vol. 2, pp. 61-67.

5. Shatylo, O.A. and Shatylo, I.Yu. (2014), “Improvement of the system of

monitoring and regulation of the grain market of the region”, *Prometej*, vol. 3, pp. 36-39.

6. Kolisnichenko, I.O. and Sus, L.M. (2014), “Monitoring and mechanisms for ensuring a stable price situation on the food market”, *Zbirnyk naukovykh prats' Podil's'koho derzhavnoho ahrarno-tekhnichnoho universytetu*, vol. 22, pp. 284-287.

7. Bahorka, M.O. and Bilotkach, I.A. (2012), “Monitoring of components of the agricultural market of Dnipropetrovsk region”, *Ahrosvit*, vol. 7, pp. 15-20.

8. Shvydenko, M.Z. (2013), “Modern information technologies for monitoring and analyzing the state of infrastructure of the agricultural market of Ukraine”, *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser. : Ekonomika, ahrarnyj menedzhment, biznes*, vol. 181 (4), pp. 350-359.

9. Shpykuliak, O.H. and Voskobijnyk, Yu.P. (2009), “Price monitoring in the regulation of the agricultural market”, *Ekonomichni nauky. Serii: Oblik i finansy*, vol. 6 (1), pp. 354-363.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2023 р.